

ด้วยรักและรำลึกถึง : ศิลปะเชิงกระบวนการว่าด้วยการเผชิญความอาลัย

Love and Remembrance : Process Art on Coping with Grief

Received June 10, 2022
Revised January 6, 2023
Accepted February 8, 2023

ปัทมรัตน์ คุณพูนทรัพย์¹
มารีสา พันธรักรัษราชเดช²
นันทวัน ศิริทรัพย์³

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นเอกสารบันทึกกระบวนการศิลปะ ซึ่งตีแผ่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างสร้างสรรค์งานศิลปะด้วยกระบวนการที่กำหนด เพื่อทำความเข้าใจว่าการลงมือทำงานศิลปะจะช่วยจัดการกับความรู้สึกอาลัยได้อย่างไร วิธีการศึกษาใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยเปรียบเทียบระหว่างการเขียนภาพตามลำพังในที่พัก การเขียนภาพตามลำพังในที่สาธารณะ และการเขียนภาพร่วมกับผู้อื่นในที่สาธารณะ และมีการทวนสอบโดยที่ปรึกษา ผลการศึกษาพบว่ากระบวนการที่ใช้โปรเจคเตอร์ฉายภาพลงบนฉากแล้วเขียนภาพโดยการลอกเลียน่าจะมีส่วนช่วยให้เผชิญกับความอาลัยได้ง่ายขึ้น โดยทำให้ผู้สูญเสียได้เห็นรายละเอียดของรอยยิ้มผู้ล่วงลับจากภาพถ่ายที่ตนเองเป็นผู้เลือกมา ซึ่งอาจช่วยกระตุ้นความทรงจำเชิงบวกที่มีต่อผู้ล่วงลับ ทำให้ผู้สูญเสียตระหนักถึงช่วงเวลาที่ผ่านมาที่ผู้ล่วงลับเคยมีความสุข และทำให้เกิด “รอยยิ้มทั้งน้ำตา” ขณะที่การได้ร่วมกันเขียนภาพและจัดแสดงงานในที่สาธารณะน่าจะเป็นเหมือนการเปิดโอกาสให้ชุมชนช่วยยืนยันว่าสายสัมพันธ์ที่ผู้สูญเสียเคยมีกับผู้ล่วงลับนั้นได้เกิดขึ้นจริง และยังคงดำรงอยู่ต่อไป ผู้สูญเสียและผู้ล่วงลับยังเป็นส่วนหนึ่งของกันและกันแม้ชีวิตของฝ่ายหนึ่งจะสิ้นสุดไปแล้ว ผู้ที่ยังติดค้างอยู่ในความอาลัยจึงได้รับตัวตนที่หายไปคืนกลับมา และความอาลัยจึงไม่จำเป็นอีกต่อไปเมื่อที่ว่างถูกเติมเต็มแล้ว

คำสำคัญ: ความอาลัย, ศิลปะเชิงกระบวนการ, งานวิจัยที่ขับเคลื่อนด้วยการปฏิบัติ

¹ อาจารย์, คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

² อาจารย์, คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

³ นักวิชาการอิสระ

ABSTRACT

This article is the documentary evidence of an artistic process, which aims to disclose the phenomenon of creating art with the formulated process. The researcher aims to gain an insight into the mechanism by which art can be a means of coping with grief. It is a qualitative study through in-depth interview and participatory action research from the perspectives of creator, who make art alone in private, make art alone in public, and make art together with participants in public. The study is reviewed by the advisor who is the project manager of Galleries' Nights Bangsaen event. It was found that the process which photographs selected by those who grief are projected on the drawing space for tracing could help coping with grief. When the details of the deceased's smile are enlarged, the participant's positive memory could be triggered that one is aware of the moment in time when they were together happily. The poetic process thus induce the bittersweet smile which is nevertheless a smile. Meanwhile, making art together and displaying art in the public might be the opportunity for the political community to assure that the relationship shared by the deceased and the participant is real and still exists. The deceased and the participant continue to be the part of each other despite the death of one person. In this way the community helps returning the temporarily-loss self to the participant who is coping with grief. At the end, grief is no longer necessary as the blank space is fulfilled.

KEYWORDS: Grief, Process Art, Practice-led Research

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

Pliny the Elder เขียนถึงศิลปะไว้ว่าเป็นสิ่งที่กำเนิดขึ้น ณ จุดตัดของความรักและความพลัดพรากหรือความตาย (Eros and Thanatos) เมื่อหญิงสาวคนหนึ่งใช้ถ่านเขียนลอกลายจากเงาของคนรักที่จะต้องไปเป็นทหาร เพื่อจะได้มีภาพบนกำแพงเอาไว้รำลึกถึงในวันที่ห่างไกลกัน (Baler, 2015) กล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า ความรู้สึกรักและการจากลานั้นทำให้เกิดความอาลัย อันเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญในการสร้างสรรค์งานศิลปะ และอาจเป็นไปได้ว่าการลงมือทำงานศิลปะนั้นมีกลไกเฉพาะตัวที่ช่วยทำให้ผู้สร้างงานเจ็บปวดน้อยลงได้ ซึ่งทำให้การลงมือเขียนภาพมีความหมายมากกว่าการกระทำเพื่อให้มีภาพเหมือนเอาไว้รำลึกถึงเท่านั้น

ตามนิยามทางจิตวิทยา ความอาลัย (Grief) คือประสบการณ์เจ็บปวดทรมานหลังจากผ่านการสูญเสียครั้งใหญ่ ซึ่งปกติแล้วมักเกิดขึ้นเมื่อบุคคลที่รักเสียชีวิตจากไป บ่อยครั้งความอาลัยอาจไม่ได้ถูกแสดงออกให้เห็นได้จากภายนอก ความอาลัยมักจะประกอบไปด้วยความรู้สึกไม่สบายร่างกาย ความกลัวการพลัดพราก ความสับสน ความโหยหา การยึดติดกับภาพในอดีต และความหวาดหวั่น

ในอนาคตข้างหน้า ความออลัยอาจเกิดขึ้นในลักษณะความเสียใจที่มีบางสิ่งหายไป หรือรู้สึกผิดกับสิ่งที่จบไปแล้ว หรือรู้สึกเศร้ากับเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับตนเองก็ได้ (APA Dictionary of Psychology, N.D.D.) ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าความออลัยก็คือสัจตะ (being) ชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นมาแทนส่วนที่หายไป เช่นเดียวกับที่อากาศจะเข้ามาแทนที่น้ำซึ่งถูกรินออกจากแก้ว ความออลัยเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นเช่นเดียวกับอากาศแต่อาจตระหนักได้ว่ามีอยู่จริงด้วยวิธีการบางอย่าง เช่นเดียวกับที่เครื่องวัดสามารถระบุปริมาณออกซิเจนในอากาศได้

แนวทางหนึ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะช่วยเผยให้เห็นปรากฏการณ์ที่บุคคลเผชิญกับความออลัยได้ คือ ศิลปะเชิงกระบวนการ (Process Art) ศิลปะรูปแบบนี้เกิดขึ้นเมื่อศิลปินตั้งใจไม่ซ่อนกระบวนการสร้างงานศิลปะเอาไว้ แต่ใช้กระบวนการเป็นส่วนสำคัญของผลงาน ศิลปินอาจเน้นผลลัพธ์ที่เกิดจากวัสดุบางชนิดหรือการทำตามกระบวนการที่ศิลปินกำหนดไว้ (Tate, N.D.D.) ดังนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นในกระบวนการซึ่งเป็นเสมือน “พิธีกรรม” ย่อมมีส่วนอย่างมากในการสื่อความรู้สึก ความคิด หรือความหมาย ขณะที่ชิ้นงานที่เกิดขึ้นเป็นเพียงร่องรอยที่ยังคงเหลืออยู่ของกระบวนการศิลปะที่ได้เกิดขึ้นไปแล้ว จึงต้องมีการบันทึกกระบวนการเอาไว้ด้วยภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหว หรือบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร แต่สิ่งที่ถูกบันทึกไว้ย่อมไม่ใช่ตัวผลงาน เป็นเพียงแต่หลักฐานการมีอยู่ของสิ่งที่จับต้องไม่ได้ (The Immaterial) เช่น ความเปลี่ยนแปลงในระหว่างกระบวนการ

ในช่วงเวลา 8 ปีที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้สูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักไปทุกปี หลายครั้งเป็นไปโดยไม่มีโอกาสได้รำลา ด้วยข้อจำกัดในชีวิตหลายประการ ที่ผ่านมามีผู้วิจัยจึงได้เพียงแต่เผชิญกับความออลัยตามลำพัง และในสถานการณ์ที่โรคโควิด-19 แพร่ระบาดนั้นก็ยังมีหลายคนที่ต้องประสบเหตุการณ์เช่นเดียวกับผู้วิจัย คือต้องเผชิญกับความออลัยจากการสูญเสียบุคคลที่รักโดยไม่มีโอกาสได้รำลา ตัวอย่างเช่น นิสิตในที่ปรึกษาของผู้วิจัยซึ่งมีเพื่อนนิสิตเสียชีวิตจากอาการกล้ามเนื้อหัวใจอักเสบเฉียบพลัน ในวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2564 อันเป็นช่วงที่มหาวิทยาลัยมีการเรียนการสอนแบบออนไลน์เป็นหลัก การสูญเสียที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหันทำให้ผู้วิจัยและนิสิตในที่ปรึกษาต่างเกิดความรู้สึกใจหายและติดค้าง ผู้วิจัยเองเข้าใจความรู้สึกนี้ดี เป็นเหตุให้สร้างกิจกรรมศิลปะขึ้นมา เพื่อให้ตนเองและผู้ที่เคยผ่านความสูญเสียมาจะได้ร่วมกันรำลึกถึงบุคคลที่รักซึ่งจากไป กิจกรรมครั้งนี้ได้จัดขึ้นในเทศกาลศิลปะ Galleries' Nights Bangsaen ซึ่งจัดขึ้นเป็นครั้งแรกในปีพ.ศ. 2564 โดยความร่วมมือระหว่างสถานเอกอัครราชทูตฝรั่งเศส ประจำประเทศไทยและคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ในหัวข้อ “ศิลปะ คือ ทางออก” ซึ่งกิจกรรมนี้จะนำเสนอศิลปะในฐานะทางออกหนึ่งในการเผชิญกับความออลัย

ในช่วงเวลาทำกิจกรรม 2 วัน ระหว่างวันที่ 3-4 ธันวาคม พ.ศ. 2564 ผู้วิจัยได้รวบรวมภาพบุคคลที่ตนเองรำลึกถึงมาฉายด้วยโปรเจคเตอร์ลงบนฉากผ้าดิบ และเขียนภาพลายเส้นลอกลายลงบนผ้าโดยใช้หมึกจีน เมื่อมีผู้สนใจมาเข้าดู ผู้วิจัยจึงเล่าเรื่องบุคคลที่จากไปเหล่านั้น และเชิญให้ผู้สนใจที่ประสบเหตุคล้ายกันเลือกภาพบุคคลที่รักมาส่งให้ผู้วิจัยฉายลงผ้าดิบและเขียนภาพร่วมกันบ้าง ขณะเขียนภาพร่วมกัน ผู้วิจัยได้พูดคุยซักถามถึงบุคคลในภาพและรับฟังความรู้สึกของผู้เข้าร่วม

กิจกรรม เมื่อภาพเขียนเสร็จแล้วผู้วิจัยได้ถ่ายภาพผู้เข้าร่วมกิจกรรมกับผลงาน จากนั้นมอบภาพให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมโดยไม่มีค่าใช้จ่าย กิจกรรมนี้จึงเป็นเสมือนพิธีกรรมรำลึกถึงผู้ที่จากไป และบำบัดใจร่วมกันระหว่างผู้ที่สูญเสียบุคคลที่รัก การพิจารณาสิ่งที่เกิดขึ้นในกิจกรรมนี้จะช่วยให้เกิดความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่ Pliny the Elder กล่าวถึงไว้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ว่าศิลปะช่วยให้เผชิญกับความอาลัยได้อย่างไร และเป็นที่มาของการศึกษาในครั้งนี้ ซึ่งใช้วิธีการปฏิบัติงานสร้างสรรค์ศิลปะให้นำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างสรรค์งานศิลปะที่ช่วยให้ได้เผชิญกับความอาลัยต่อบุคคลที่รัก โดยการเขียนภาพลายเส้นด้วยเทคนิคฉายภาพแล้วลอกกลางลงบนผ้าดิบด้วยหมึกจีน
2. เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์จากมุมมองของผู้สังเกตแบบมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์งาน ว่าการได้เขียนภาพของผู้ที่จากไปด้วยกระบวนการที่กำหนดจะช่วยเยียวยาจิตใจได้อย่างไร

วรรณกรรมและงานสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้อง

Judith Butler (2014) กล่าวว่าความสูญเสียนั้นอาจดูเหมือนเป็นเรื่องส่วนบุคคลอย่างที่สุดและไม่เกี่ยวกับผู้อื่น แต่ความสูญเสียก็อาจทำให้เห็นแนวคิดของชุมชนทางการเมือง (political community) และอาจนำไปสู่การแสดงออกที่ไม่จำเป็นต้องใช้ความรุนแรง (non-violence) เพราะถ้าหากชีวิตของ “ฉัน” นั้นไม่ได้แยกออกจาก “คุณ” ก็หมายความว่า “เรา” ไม่ได้เป็นเพียงผลรวมของ “ฉัน” กับ “คุณ” ตลอดจนถึงบุคคลอื่น หากแต่ “เรา” ล้วนเป็นกลุ่มความสัมพันธ์ที่ต่างพึ่งพาอาศัยกันและเปี่ยมด้วยความรู้สึกที่ลึกซึ้ง เราต่างไม่สามารถแยกออกจากมนุษย์คนอื่นได้ ดังนั้นการสูญเสียบุคคลหนึ่งในชีวิตไปก็เท่ากับเราได้สูญเสียส่วนหนึ่งในตัวตนของเราไปด้วย นี่เองอาจเป็นที่มาของความรู้สึกอาลัยที่ยากจะจัดการ

ศิลปินก็เป็นเช่นมนุษย์ทุกคนที่ย่อมหนีไม่พ้นความรู้สึกอาลัยหลังจากสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก แต่สิ่งที่น่าสนใจคือวิธีการเฉพาะตัวในการรับมือกับความรู้สึกที่เกิดขึ้น ซึ่งผู้วิจัยพบว่ามีวิธีการที่เป็นไปได้หลายรูปแบบมากในประวัติศาสตร์ เช่น ศิลปินสมัยโบราณน่าจะจัดการกับความรู้สึกอาลัยโดยพิธีฝังศพและสร้างอนุสรณ์ให้ผู้ล่วงลับ ดังเช่นที่มีการนำกะโหลกของผู้เสียชีวิตมาพอกดินแทนเนื้อหนังและใส่เปลือกหอยไว้แทนดวงตาที่ Jericho มีการฝังร่างผู้เสียชีวิตไว้ในบ้านที่ Catal Huyuk ชาวอียิปต์ทำมัมมี่และสร้างปิรามิด ชาวกรีกและโรมันประดับโลงด้วยรูปสลัก ชาวอิทรัสกันสร้างโลงประดับรูปปั้นดินเผาที่มีลักษณะเหมือนผู้ล่วงลับกำลังนั่งสังสรรค์กันอยู่ ชาวไวคิงฝังศพไปพร้อมกับเรือและทรัพย์สมบัติ จากนั้นในยุคกลางก็มีการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดไปตามสถานะทางสังคมของผู้เสียชีวิตและยุคสมัย เช่น สร้างรูปสลักหรือภาพกระจกสีเพื่ออุทิศให้ผู้ที่เคยสนับสนุน

การก่อสร้างโบสถ์ จารึกข้อความบนแผ่นหินหน้าหลุมศพ (Adams, 2011) ซึ่งโดยเนื้อแท้ล้วนเป็นการสร้างอนุสรณ์ไว้รำลึกถึงผู้ล่วงลับ

ตั้งแต่ยุค Renaissance เป็นต้นมา การเขียนภาพเหมือนบุคคล (Portrait) กลายเป็นที่นิยมกันทั้งในหมู่ชนชั้นสูงและชนชั้นกลาง บุคคลที่มีภาพเหมือนถือถือว่าเป็นบุคคลที่มีเกียรติ มีความสำคัญ เป็นผู้ที่ศิลปินจะใช้เวลาเพ่งพินิจอย่างละเอียดและพยายามจับลักษณะเฉพาะของบุคคลไว้ให้ได้มากที่สุดตั้งแต่ขณะมีชีวิตอยู่ ภาพเขียนเหล่านี้มักจะถูกติดตั้งไว้ในพื้นที่ของครอบครัวแม้ว่าบุคคลในภาพจะเสียชีวิตไปแล้ว ธรรมเนียมปฏิบัตินี้ดำเนินต่อไปในช่วง Baroque และ Rococo จนกระทั่งศิลปิน Neoclassicism ได้ทำการเชิดชูเกียรติให้ผู้ล่วงลับโดยเขียนภาพหลังจากเสียชีวิต ดังเช่นที่ Jacques-Louis David เขียนภาพ "The Death of Marat" (1793) โดยนำเอาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาจัดองค์ประกอบให้เกิดความสมบูรณและเร้าอารมณ์สะเทือนใจของผู้ชมโดยเน้นความเป็นวีรบุรุษ และกล้าหาญของผู้เสียชีวิต ส่วนศิลปิน Romanticism ทวงความยุติธรรมให้กับผู้เสียชีวิตที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม เช่น Théodore Géricault เขียนภาพ "The Raft of Medusa" (1818-19)

เมื่อถึงช่วงปฏิวัติอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 19 ซึ่งตรงกับยุควิคตอเรียนในอังกฤษ ก็มีการคิดค้นวิธีถ่ายภาพขึ้น จึงเกิดการถ่ายภาพผู้ที่เพิ่งเสียชีวิตไป โดยจัดทำทางให้เสมือนยังมีชีวิตหรือนอนหลับอยู่ บางครั้งมีการจัดให้บุคคลที่เพิ่งเสียชีวิตได้ถ่ายภาพร่วมกับบุคคลที่มีชีวิตอยู่ (Bell, 2016) ซึ่งคงเป็นเพราะการถ่ายภาพในระยะแรกยังมีค่าใช้จ่ายสูง การที่จะเรียกช่างภาพมาได้นั้นจึงต้องเป็นวาระที่สำคัญจริง ๆ ทั้งนี้อาจมองได้ว่า การถ่ายภาพหลังจากเสียชีวิตนั้นเป็นการแสดงความรักต่อบุคคลที่เสียชีวิตโดยพยายามรักษารูปภาพจำสุดท้ายเอาไว้ไม่ให้เปลี่ยนแปลง เสมือนหลักฐานว่าผู้เสียชีวิตกำลังพักผ่อนอยู่อย่างสงบสุขตลอดไปในสภาวะที่ได้พบกันเป็นครั้งสุดท้าย หรืออาจมองได้อีกนัยว่าเป็นการชดเชยที่ครอบครัวยังไม่เคยได้ถ่ายรูปพร้อมกันในระหว่างที่มีชีวิตอยู่อย่างน้อยเมื่อเสียชีวิตใหม่ ๆ ก็ยังสามารถถ่ายรูปพร้อมกัน เป็นหลักฐานว่าเคยอยู่ด้วยกันในโลกนี้

ศิลปินสมัยใหม่น่าจะจัดการกับความรู้สึกผ่านภาพเขียนของตนเองตามลำพังด้วยทักษะทางศิลปะของตนเอง เช่นการเขียนจากภาพที่เห็นด้วยตาในแบบ Impressionism ดังที่ Claude Monet (1879) เขียนภาพ "Camille Monet on Her Deathbed" ด้วยความอาลัยภรรยาที่เสียชีวิตไป หรือเขียนภาพที่ผุดขึ้นมาในหัวตามแบบที่ Picasso เขียนภาพ "Death of Casagemas" (1901) และ Picasso เองอาจจะบันทึกความรู้สึกที่เกิดขึ้นหลังจากเพื่อนสนิทเสียชีวิตไปในภาพเขียนอื่น ๆ ในช่วง Blue Period ดังที่ Hutchinson (2016) ได้วิเคราะห์ว่าภาพเขียนในช่วง Blue Period เป็นเหมือนบันทึกกระบวนการซึ่ง Picasso ใช้อยู่ร่วมกับความรู้สึกที่สอดคล้องกับกระบวนการ 5 ขั้นตอนซึ่ง Kubler-Ross (1972) กล่าวถึงไว้ ขั้นตอนเหล่านี้ประกอบด้วยช่วงที่ไม่อยากเชื่อว่าจะเกิดเรื่องร้ายขึ้นจริง (Denial) ช่วงที่อยากจะทำอะไรหรือโทษใครสักคน (Anger) ช่วงที่พยายามจะหลีกเลี่ยงเรื่องร้ายให้ได้ด้วยวิธีต่างๆ (Bargaining) ช่วงเวลาแห่งความหดหู่ อ่อนแรง ไม่อยากพยายามอะไรอีกต่อไป (Depression) จนกระทั่งถึงช่วงที่ยอมรับได้ในที่สุดว่าเรื่องร้ายได้เกิดขึ้นแล้วจริง ๆ (Acceptance) อย่างไรก็ตาม กระบวนการนี้ใช้ระยะเวลาแตกต่างกันในแต่ละบุคคล ดังที่พบได้ว่า Claude Monet

ไม่ได้เขียนรูปภรรยาเสียชีวิตหลายรูปมากนัก อาจเป็นเพราะเขาได้เขียนรูปภรรยาขณะมีชีวิตอย่างมีความสุขมาหลายรูปแล้ว ขณะที่ Picasso ใช้เวลาถึงประมาณ 3 ปีในการเขียนภาพช่วง Blue Period กว่าที่จะยอมรับได้ว่าชีวิตนั้นประกอบด้วยความเจ็บปวดและความตาย แต่ก็มีกรรือกำเนิดและความสุขได้ (Harris J. C., 2003)

นอกจากนี้ยังมีวิธีการแบบศิลปะ Surrealism เช่น Frida Kahlo (1932) ซึ่งสูญเสียบุตรในครรภ์ของตนเองและต้องยอมรับว่าตนเองไม่มีโอกาสจะมีบุตรได้เนื่องจากเคยผ่านอุบัติเหตุรุนแรงมาก่อน Frida Kahlo ได้สร้างงานภาพพิมพ์ชิ้นหนึ่งและ Rogers (2015) ยืนยันว่า Frida ไม่เคยตั้งชื่อภาพผลงานนั้น (แม้ว่าต่อมานักวิชาการจะเรียกภาพนี้กันว่า El Aborto หรือ Frida and the Miscarriage) ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าวิธีการของ Frida เป็นภาพลายเส้นที่ไม่ซับซ้อน แต่เป็นการแสดงออกประสบการณ์เจ็บปวดอย่างแสนสาหัสจนไม่อาจกล่าวออกมาเป็นคำพูดได้ (ดังนั้นจึงไม่สามารถตั้งชื่อภาพได้ด้วย) เพราะไม่อาจจะมีคำพูดไหนที่บรรยายความรู้สึกของมารดาที่ไม่มีโอกาสจะได้พบกับบุตรในครรภ์ของตนเอง และไม่อาจช่วยชีวิตบุตรในครรภ์ของตนเองได้ แต่เพียงการวาดเส้นด้วยสีเดียว (Monochromatic Drawing) ซึ่งเป็นภาษาที่พื้นฐานที่สุดของศิลปะนั้นก็เพียงพอแล้วที่จะใช้กล่าวถึงความเจ็บปวดนี้ออกมา และเป็นเทคนิคที่เหมาะสมสำหรับบุคคลที่ยังอยู่ในความหดหู่จนยากจะมีพลังงานสร้างสรรค์ด้วยวิธีซับซ้อน

ศิลปินร่วมสมัยบางส่วนมีวิธีการที่น่าสนใจเพราะทำให้การรับมือกับความอาลัยไม่ต้องเกิดขึ้นตามลำพัง และมีการใช้สื่อที่หลากหลายมากขึ้นขึ้น ดังเช่นผลงาน “In America: Remember...” โดยศิลปิน Suzanne Brennan Firstenberg (2021) ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อรำลึกถึงชาวอเมริกันที่เสียชีวิตในช่วงโรคระบาดโควิด 19 โดยปักธงสีขาวจำนวนกว่า 600,000 ชิ้นแทนบุคคลที่เสียชีวิตไปเพราะโรคโควิด ผลงานชิ้นนี้ต่อเนื่องมาจากผลงาน “In America: How Could This Happen...” (2020) ซึ่งจำนวนธงสีขาวมี 200,000 ชิ้นเท่านั้น และศิลปินได้เชิญชวนให้ผู้ที่สูญเสียบุคคลที่รักเขียนชื่อผู้ล่วงลับลงไปบนธง โดยศิลปิน (อ้างถึงโดย Roseveare, 2021) ได้กล่าวว่า “เราต้องการให้มีผู้รับรู้ แม้ว่าเราจะเสียชีวิตแล้ว เพราะมันแสดงให้เห็นว่าชีวิตของเรามีค่า” (Even in death, we need to be seen, because it suggests value – that the person is valued)

ในช่วงเวลาที่ไม่ใช่ข้อจำกัดด้านวัสดุที่สามารถเป็นศิลปะได้อีกต่อไป เพราะอะไรก็สามารถเป็นศิลปะได้ ศิลปินสามารถใช้แม้กระทั่งเทคนิคของวรรณกรรมเพื่อสร้างผลงาน ดังที่ซัยรัตน์ พลमुख (2563) วิเคราะห์ว่าผลงาน “ผุดเกิดมาลารี่”(2561) และ “วันไปไม่ร่วงของคนไกลบ้าน”(2551) ของอารยาราชฎริ์จำเริญสุข กับผลงาน “Camera Lucida” โดย Roland Barthes มีความคล้ายคลึงกันเพราะทั้งสองต่างก็ “เขียนหนังสือภายใต้เงาของความสูญเสีย” นอกจากนั้นงานเขียนของทั้งสองก็เกี่ยวพันกับภาพถ่ายซึ่งมีบทบาทในกระบวนการรับมือกับความอาลัย เพราะภาพถ่ายเป็น “มรณานุสรณ์” ที่ทำให้ผู้มองตระหนักว่าบุคคลที่เคยมีชีวิตในภาพนั้น วันหนึ่งก็จะต้องตาย ขณะเดียวกันภาพถ่ายก็สะท้อนให้เห็นความปรารถนาที่มนุษย์ต้องการจะต่อรองกับความตายเสมอมา เพราะภาพถ่ายสามารถเก็บรักษาความทรงจำและแช่แข็งช่วงเวลาหนึ่งเอาไว้ได้ แต่เมื่อผลงานของอารยาราชฎริ์จำเริญสุข

เป็นการเขียนถึงภาพถ่าย จึงเป็นเสมือนการคลี่คลายสิ่งที่ประจักษ์อยู่ในภาพถ่ายนั้นออกมาเพื่อเผยแพร่ให้ผู้อื่นสามารถรับรู้ได้ผ่านตัวหนังสือ ในที่นี้ผู้วิจัยจึงเห็นว่าเป็นวิธีการที่น่าสนใจ เพราะมีความพร่าเลือนระหว่างพรมแดนของศิลปะและวรรณกรรม ซึ่งอารยา ราชบุรีจำเริญสุขเองก็คงตระหนักถึงเรื่องนี้ เนื่องจากศิลปินได้เคยจัดแสดงนิทรรศการศิลปะจัดวางชื่อ “ศิลปินกำลังพยายามกลับไปเป็นนักเขียน” (2561) ในปีเดียวกันกับการตีพิมพ์เผยแพร่หนังสือ “ผูกเกิดมาร่ำ” โดยไม่ได้นำผลงานข้อเขียนมาจัดแสดงได้เลย

Wixom (2012) ได้วิเคราะห์กรณีศึกษาของศิลปินสมัยใหม่ 3 คนที่รับมือกับความอาลัย โดยแสดงออกตามวัฒนธรรมของตนเองแต่ก็มีจุดร่วมกัน ศิลปินเหล่านี้นอกจาก Frida Kahlo ซึ่งได้รับอิทธิพลจากภาพในวัฒนธรรม Aztec ที่มีเลือดมาเกี่ยวข้องกับและมีการใช้บุคลาธิษฐานทำให้สิ่งที่เป็นนามธรรมกลายเป็นภาพขึ้นมา แล้วยังมี Marc Chagall ซึ่งได้รับอิทธิพลจากความเชื่อแบบชาวยิวว่าวันหนึ่งจะได้พบกับภรรยาที่เสียชีวิตไปในสวรรค์ ส่วน Motoi Yamamoto ได้สร้างงานศิลปะจัดวางขนาดใหญ่จากเม็ดเกลือที่แสดงถึงกระบวนการวิปัสสนาตามวัฒนธรรมพุทธ ซึ่ง Wixom พบว่าศิลปินแต่ละคนแสดงออกถึงความอาลัยตามวัฒนธรรมของตน โดยมีจุดร่วมคือ ใช้ศิลปะเป็นการเผยแพร่ของความอาลัยให้ปรากฏขึ้น (Visual Manifestation of Grief) ในส่วนนี้ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจ เพราะเมื่อความอาลัยสามารถปรากฏขึ้นให้เห็นได้แล้ว ย่อมลดความรู้สึกสับสนจากการต้องเก็บกดความรู้สึกในบุคคลที่ยังไม่เคยได้แสดงความอาลัยออกมาให้ปรากฏได้ และทำให้เข้าใจได้มากขึ้นว่าตนเองกำลังรู้สึกอย่างไร จากการพิจารณางานสร้างสรรค์ของตนในฐานะผู้สร้างและผู้ชมคนแรก ซึ่งหลังจากวิเคราะห์กรณีศึกษาจากศิลปินอื่นแล้ว ก็ทำให้ Wixom เข้าใจผลงานสร้างสรรค์ของตนเองได้ชัดเจนขึ้น ว่าในช่วงแรกเน้นการรักษาความทรงจำต่อผู้ที่จากไป ต่อมาเป็นการทำความเข้าใจต่อธรรมชาติของการตาย ค่อย ๆ รับมือกับความอาลัย และในที่สุดเมื่อเข้มแข็งมากพอแล้วจึงย้อนกลับไปเผชิญหน้ากับประสบการณ์ที่เจ็บปวดโดยสร้างสรรค์งานจากความทรงจำและถ่ายทอดความรู้สึกที่ยากจะพูดถึงในวันที่บิดาเสียชีวิตเมื่อตนเองยังเด็ก จนกระทั่งสามารถก้าวข้ามความเจ็บปวด และเป็นอิสระจากความอาลัยได้ในที่สุด

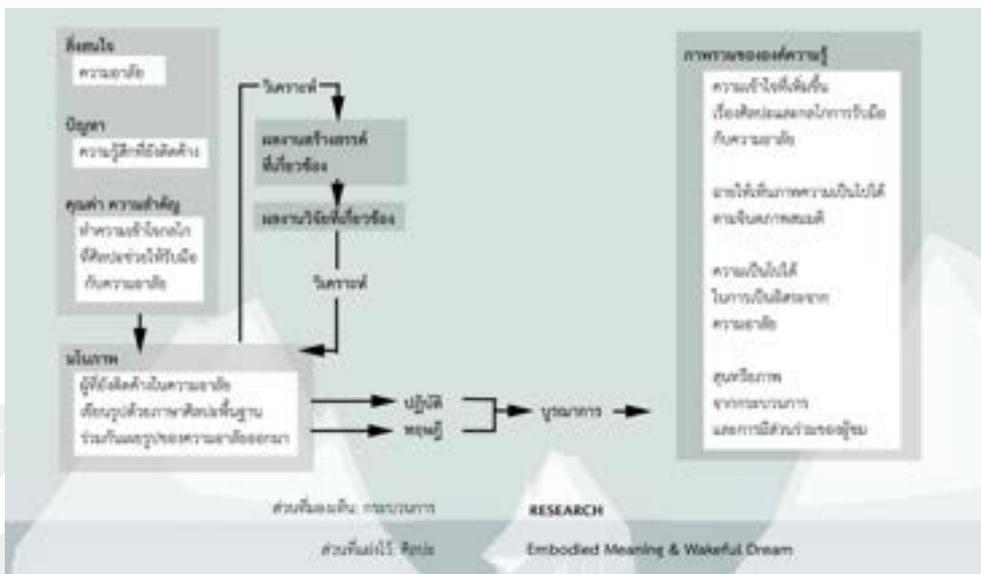
ผู้วิจัยเองเคยได้ใช้วิธีการที่คล้ายกับ Victorian Post Mortem Photography ผสมกับวิธีเขียนภาพแบบ Impressionism ของ Monet เพื่อเขียนภาพบิดาของตนเองหลังจากเพิ่งเสียชีวิตไปไม่นาน โดยใช้เทคนิคสีไม้บนกระดาษ และเขียนโดยใช้ภาพที่ตนเองได้ถ่ายใบหน้าของบิดาที่ดูคล้ายกับมีรอยยิ้มหลังจากเสียชีวิต เมื่อได้การทบทวนวรรณกรรมก็ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าสิ่งที่ตนเองได้เคยทำนั้นเป็นการรับมือกับความอาลัยตามลำพัง ซึ่งก็ช่วยให้รู้สึกเจ็บปวดน้อยลงได้บ้าง หลังจากผู้วิจัยได้เฝ้ามองรอยยิ้มของบิดาในขณะที่เขียนภาพ และตระหนักว่าบิดาได้ใช้ชีวิตมาอย่างสมบูรณ์ครบถ้วน มีความตายที่สงบ แวดล้อมไปด้วยสมาชิกในครอบครัวที่รักกัน ได้อำลาจากไปโดยไม่มีอะไรติดค้าง อย่างไรก็ตาม การทบทวนวรรณกรรมในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าตนเองยังไม่เคยมีโอกาสจัดการกับความอาลัยในแบบที่เป็นกระบวนการค่อยเป็นค่อยไปตามแบบ Picasso และ Wixom ผู้วิจัยยังไม่เคยใช้วิธีเดียวกับ Frida Kahlo และยังไม่เคยได้แสดงความอาลัยออกมาในลักษณะที่เป็น

สาธาณะดังเช่น Fristenberg เนื่องจากผู้วิจัยเป็นบุตรนอกสมรสของบิดา จึงไม่มีโอกาสแม้จะปรากฏนามในหนังสืออนุสรณ์ รวมถึงไม่สามารถแสดงตนอย่างชัดเจนในงานพิธีฌาปนกิจของบิดา ในจุดนี้เองอาจมีส่วนให้ผู้วิจัยยังมีความรู้สึกติดค้างในใจ อันเป็นความรู้สึกเดียวกันกับที่เกิดขึ้นเมื่อได้สูญเสียผู้เป็นที่รักอย่างต่อเนื่องแต่ไม่มีโอกาสได้รำลา บุคคลเหล่านี้ได้แก่ผู้มีพระคุณของผู้วิจัย พี่สาวของมารดา น้องสาวของบิดา บุตรในครรภ์ของผู้วิจัย พี่สาวของบิดา เพื่อนของผู้วิจัย 5 คน และนิสิตในที่ปรึกษาของผู้วิจัย ทั้งหมดได้เสียชีวิตไปในช่วงปีพ.ศ.2556 - 2564 ดังนั้นเมื่อมีการจัดงานเทศกาลศิลปะ Galleries' Nights Bangsaen ขึ้นในปีพ.ศ. 2564 โดยมีหัวข้องานว่า “ศิลปะ คือทางออก” ผู้วิจัยจึงเกิดแรงบันดาลใจขึ้นว่า งานศิลปะเชิงกระบวนการที่ให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมด้วยกันได้น่าจะเป็นทางออกให้ตนเองและผู้ที่ผ่านมาประสบการณ์คล้ายคลึงกันได้เผชิญหน้ากับความอาลัย รวมทั้งยังน่าจะช่วยฉายให้เห็นกลไกทางจิตใจที่ปรากฏขึ้นระหว่างการสร้างงานศิลปะด้วย

กรอบแนวความคิด

ผู้วิจัยดัดแปลงกรอบแนวคิดในการศึกษาจากรูปแบบของสุชาติ เกาทอง (2556) และแนวคิด “ศิลปะคือการก่อรูปของความหมาย และเป็นความฝันที่เกิดขึ้นในขณะตื่นอยู่” โดย Danto (2014) ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 : กรอบแนวคิดในการศึกษา (ที่มา : ปภัทรรินทร์ คุณพูนทรัพย์, 2564)

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีกระบวนการสร้างสรรค์ที่กำหนดเป็นเครื่องมือในการศึกษา ผู้วิจัยเป็นผู้สังเกตแบบมีส่วนร่วมและบันทึกสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งหมดและตีแผ่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นออกมาผ่านสายตาของ “คนใน” มีผู้วิจัยร่วมคนที่ 3 เป็นผู้สังเกตการณ์ด้วยสายตาของ “คนนอก” และมีที่ปรึกษาคือหัวหน้าโครงการ Galleries' Nights Bangsaen เป็นผู้ทวนสอบผลการศึกษาที่เกิดขึ้นว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง และกิจกรรมนี้ออกแบบให้มีทั้งส่วนที่สร้างงานตามลำพังในพื้นที่ส่วนตัว สร้างงานตามลำพังในพื้นที่สาธารณะ และสร้างงานร่วมกับผู้อื่นในที่สาธารณะ เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนหรือแตกต่างที่อาจพบได้ในระหว่างการสร้างสรรค์

ขั้นตอนการศึกษาแบ่งได้เป็น 3 ช่วง คือ

1. ช่วงก่อนสร้างสรรค์ผลงาน ระหว่างเดือนกันยายน - พฤศจิกายน 2564 ผู้วิจัยเป็นผู้วางแผน กิจกรรม เขียนข้อเสนอโครงการ ทดลองสร้างงานด้วยตนเองในเบื้องต้น เตรียมอุปกรณ์ และที่ปรึกษาซึ่งเป็นหัวหน้าโครงการ Galleries' Nights Bangsaen เป็นผู้พิจารณาโครงการเพื่อเลือกหาสถานที่ที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรม ติดต่อขออนุญาตเจ้าของสถานที่ ประสานงานเพื่อทำการประชาสัมพันธ์ จัดทำเอกสารให้ข้อมูลผู้ชม จัดหานิสิตช่วยดูแล
2. ช่วงระหว่างสร้างสรรค์ผลงาน วันที่ 3-4 ธันวาคม 2564 ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินกิจกรรม ณ ร้าน Artory Cafe บางแสน ระหว่างเวลา 9:00 – 19:00 โดยเขียนภาพบุคคลที่ตนเองรักและรำลึกถึงตลอดจนมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ชม โดยเฉพาะผู้ผ่านความสูญเสียมาเช่นกันและสนใจจะเข้าร่วมกิจกรรม มีผู้วิจัยร่วมคนที่ 3 เป็นผู้ช่วยและสังเกตการณ์จากภายนอก ส่วนผู้วิจัยร่วมคนที่ 2 มีบทบาทอำนวยความสะดวกในการดำเนินการจัดกิจกรรมระหว่างเทศกาล และประสานงานช่างภาพในการบันทึกภาพกิจกรรมที่เกิดขึ้น
3. ช่วงหลังสร้างสรรค์ผลงาน ผู้วิจัยและที่ปรึกษา ได้ประชุมสรุปภาพรวมและถอดบทเรียนของการจัดกิจกรรมด้วยกัน เพื่อสรุปองค์ความรู้ ข้ออภิปราย ข้อเสนอแนะ และจัดทำเอกสารหลังจากได้ข้อสรุปทั้งหมดแล้ว

ผลการศึกษา

1. ช่วงก่อนสร้างสรรค์ผลงาน

1.1 การวางแผนและพัฒนากระบวนการสร้างสรรค์

ผู้วิจัยเริ่มวางแผนกิจกรรมโดยพัฒนากระบวนการสร้างสรรค์ต่อยอดมาจากดุชะฎิณีนิพนธ์เรื่อง “เป็น อยู่ คือ ในโลกเดียวกัน : ศิลปวิจัยการเปิดเผยตนในพื้นที่สาธารณะเมือง” ซึ่งผู้วิจัยเคยวาดภาพเหมือนของผู้ที่เข้ามาพูดคุยกับตนเอง โดยนำภาพบุคคลที่ถ่ายไว้มาฉายด้วยโปรเจคเตอร์ แล้วลอกลายลงบนผ้าดิบด้วยหมึกจีน ผ้าดิบที่ใช้รองพื้นด้วยสีน้ำพลาสติกสีขาว ทำให้ดูเรียบคล้ายกระดาษ แต่ข้อ

เสียคือทำให้ชิ้นงานมีน้ำหนักมากและต้องม้วนเก็บเพื่อป้องกันไม่ให้สีแตกร้าวจากการพับผ้า ผ้าดิบที่ใช้กว้าง 90 ซม.และยาว 150 ซม. เย็บช่องไว้สอดท่อพีวีซีเพื่อใช้ถ่วงน้ำหนัก ติดตั้งโดยแขวนกับขาตั้งไม้แบบมีล้อเลื่อน มีการลงสีพื้นหลังเพื่อแสดงบุคลิกของแต่ละคนเท่าที่ผู้วิจัยสัมผัสได้ ผลงานที่มีจำนวน 26 ภาพนี้ ใช้เวลาสร้าง 1 สัปดาห์

ภาพที่ 2 : เทคนิคที่ผู้วิจัยเคยใช้ในการทำอนุสรณ์ และนำมาปรับปรุงใช้ในการศึกษาคั้งนี้
(ที่มา : ฝอยฝน ชัยมงคล 2559)

ผู้วิจัยสนใจเทคนิคที่กล่าวมานี้ด้วยเหตุผล 4 ประการ คือ

- 1) เป็นเทคนิคที่ทำได้ไม่ยากและค่อนข้างสนุก จึงเหมาะกับตัวผู้วิจัยซึ่งมีทักษะด้านจิตรกรรมอยู่ในระดับเบื้องต้น และน่าจะสามารถเชิญชวนให้ผู้ที่ไม่ได้คุ้นเคยกับการสร้างงานจิตรกรรมมาเข้าร่วมได้ง่าย
- 2) ในขั้นตอนการเขียนภาพต้องมีการพิจารณารายละเอียดบนใบหน้าของแต่ละคนอย่างละเอียด ซึ่งผู้วิจัยพบว่าช่วยให้ระลึกได้ถึงช่วงเวลาที่ได้พบปะบุคคลนั้นในชีวิตจริง ทำให้สามารถจดจำแต่ละคนได้ชัดเจน
- 3) เป็นเทคนิคที่ใช้ระยะเวลาสั้นๆ แต่ละภาพน่าจะใช้เวลาประมาณ 30-50 นาที
- 4) ใช้วัสดุที่หาได้ง่ายและราคาไม่แพง ส่วนอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น โปรเจคเตอร์ ฟู่กัน สามารถใช้อุปกรณ์ที่มีอยู่แล้วได้

อย่างไรก็ตาม การทำกิจกรรมในระยะเวลาเพียง 3 วันนั้นจำเป็นต้องตัดกระบวนการบางส่วนออกเพื่อลดระยะเวลาต่อชิ้นงาน เนื่องจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมแต่ละคนอาจมีเวลาให้ผู้วิจัยเพียงสั้น ๆ ดังนั้นผู้วิจัยจึงตัดกระบวนการทาสีรองพื้นและระบายสีพื้นหลังออกไป แล้วทดลองเพียงแต่ใช้หมึกจีนเขียนภาพลงบนผ้าดิบ ซึ่งผู้วิจัยพบว่าแม้จะไม่ได้ทาสีรองพื้นก็สามารถเขียนติดได้เป็นอย่างดี สามารถแปรค่าน้ำหนักอ่อนแก่ได้สะดวกโดยเปลี่ยนอัตราส่วนการผสมน้ำ หรือเปลี่ยนน้ำหนักมือที่จรดพู่กันลงบนผ้า นอกจากนี้ยังให้ความรู้สึกเป็นมิตรสำหรับผู้เริ่มต้นเขียนภาพด้วยวิธีนี้ เพราะสามารถเริ่มเขียนด้วยค่าน้ำหนักอ่อน ๆ ในตอนแรกได้ ทำให้ไม่ต้องกลัวว่าจะเขียนผิดหรือเขียนไม่สวย ตลอดจนชิ้นงานยังสามารถพับเก็บได้ง่าย น้ำหนักเบา เคลื่อนย้ายสะดวกขึ้นกว่าแบบที่มีการทาสีรองพื้นและระบายสีพื้นหลังผ้าดิบอีกด้วย

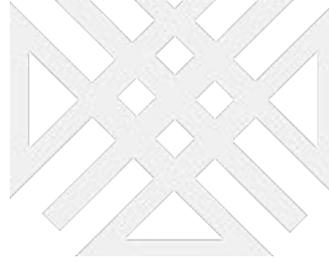
1.2 การจัดหาสถานที่สำหรับดำเนินการศึกษา

หลังจากได้ทดลองเทคนิคที่จะใช้แล้ว ผู้วิจัยจึงส่งข้อเสนอโครงการให้ที่ปรึกษาพิจารณา และช่วยจัดหาสถานที่ที่เหมาะสม ซึ่งที่ปรึกษา หัวหน้าโครงการ Galleries' Nights Bangsaen ได้เลือกร้าน Artory Cafe เนื่องจากได้ไปสำรวจเบื้องต้นและเห็นว่าเป็นสถานที่ที่สวยงาม มีต้นไม้ร่มรื่น ในบริเวณร้านมีบ้านเก่าหลังหนึ่งซึ่งเคยเป็นที่อยู่ของนักเขียน ก.สุรางคนางค์ เมื่อครอบครัวของเจ้าของร้านได้ซื้อต่อบ้านหลังนี้มาพร้อมที่ดินก็ได้ทำการซ่อมแซมตกแต่งโดยรักษารูปแบบสถาปัตยกรรมเดิมเอาไว้ จนเกิดเป็นบรรยากาศอบอุ่น สอดคล้องกับประเด็นความรักและความผูกพัน นอกจากนี้ยังมีปัจจัยทางกายภาพที่เหมาะสมกับข้อเสนอโครงการที่ผู้วิจัยระบุไว้ว่า ต้องการสถานที่ไม่ร้อน ไม่เปียกฝน นั่งนานได้ มีที่เสียบปลั๊กไฟ สภาพแสงไม่สว่างมากนัก มีห้องน้ำใกล้ ๆ คอนข้างสงบพอจะพูดคุยกัน ตั้งอยู่บริเวณที่เห็นได้ง่าย มีบุคคลทั่วไปผ่านไปมาเป็นประจำ ที่สำคัญที่สุดคือเจ้าของร้านเป็นผู้ที่สนใจด้านศิลปะอยู่แล้ว จึงให้ความอนุเคราะห์ในการใช้สถานที่เพื่อให้เกิดกิจกรรมด้านศิลปะขึ้น รวมถึงให้ใช้พื้นที่ติดตั้งนิทรรศการแสดงผลงานของศิลปินท่านอื่น ๆ ที่เข้าร่วมในเทศกาล Galleries' Nights Bangsaen ด้วย ซึ่งก่อนวันเริ่มกิจกรรม ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจบริเวณภายในร้านด้วยตนเอง และทดลองติดตั้งทั้งผลงานและอุปกรณ์เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของบริเวณที่เลือก ทำให้พบว่าบริเวณที่เหมาะสมคือชั้นสองบริเวณชานนอกบ้านซึ่งมีส่วนที่อยู่ใต้หลังคาเล็กน้อย และใกล้กับต้นไม้ที่ให้ร่มเงาในช่วงกลางวัน เนื่องจากเป็นบริเวณที่ค่อนข้างแยกห่างจากส่วนอื่นของร้าน มีสภาวะที่ค่อนข้างน่าสบาย ค่อนข้างสงบและเป็นส่วนตัว เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมรู้สึกปลอดภัยมากพอที่จะพูดคุยในประเด็นที่ยากจะพูดถึง

2. ช่วงระหว่างสร้างสรรค์ผลงาน

2.1 การสร้างงานตามลำพังในที่พักอาศัย

หลังจากได้กำหนดรายละเอียดกิจกรรมและสถานที่แล้ว ผู้วิจัยจึงเตรียมภาพของบุคคลผู้เป็นที่รักและรำลึกถึง ทำการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ และเริ่มสร้างผลงานบางส่วนจากที่พักของตนเองในวันที่ 2 ธันวาคม 2564 สำหรับใช้เป็นภาพที่จัดแสดงเป็นตัวอย่างในช่วงแรกของกิจกรรม โดยผู้วิจัยเลือกเขียนภาพ 3 ภาพซึ่งมีผลกระทบบกับตนเองที่สุด ได้แก่ ภาพของบิดากับกลุ่มเพื่อนสนิท ภาพผู้มีพระคุณของผู้วิจัยกับน้องสาวของบิดา และภาพถ่ายอัลตราซาวนด์บุตรในครรภ์ของผู้วิจัยที่หัวใจหยุดเต้นขณะที่มีอายุครรภ์ได้ 11 สัปดาห์

ภาพที่ 3 : งานที่ผู้วิจัยสร้างสรรค์ตามลำพังในที่พักอาศัย
(ที่มา : ปภัทรมันท์ คุณพูนทรัพย์, 2564)

2.2 การสร้างงานร่วมกับผู้อื่นในที่สาธารณะ และการสร้างงานตามลำพังในที่สาธารณะ
ในวันที่ 29 พฤศจิกายน 2564 ผู้วิจัยได้ติดต่อศิลปินในที่ปรึกษาเพื่อแจ้งให้ทราบว่าจะมีกิจกรรมเกิดขึ้น และผู้วิจัยร่วมคนที่ 3 ช่วยจัดวางอุปกรณ์ตามที่วางแผนไว้ โดยนำทอพีวีซีสีขาวมาต่อกันเป็นโครงขาตั้ง ยึดกับจันทันที่ชายคาด้วยเส้นเชือก แล้วนำภาพตัวอย่างมาแขวนด้วยไม้หนีบผ้า จากนั้นจัดวางขาตั้ง แผ่นรองเขียน คอมพิวเตอร์ และโปรเจคเตอร์ แล้วจึงติดตั้งสายไฟเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการสะดุดล้ม ซึ่งผู้วิจัยเลือกใช้อุปกรณ์ที่ดัดแปลงมาจากอุปกรณ์เลี้ยงดูบุตรของตนเองเป็นหลัก เพราะขณะที่ทำการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องแยกจากลูกชายอายุ 8 เดือน และลูกสาวอายุ 4 ปี 6 เดือน ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำสิ่งของของเด็ก ๆ เคยสัมผัสใกล้ชิดมาใช้เพื่อเตือนว่าในขณะที่กำลังรำลึกถึงอดีต ก็มีเรื่องในปัจจุบันที่จะต้องทำเพื่อจะไปสู่นาคตที่คาดหวังด้วย

ภาพที่ 4 : ผู้วิจัยร่วมคนที่ 3 ดำเนินการจัดเตรียมสถานที่จากอุปกรณ์ที่ลูก ๆ ของผู้วิจัยเคยใช้
(ที่มา : ปภัทรมันท์ คุณพูนทรัพย์, 2564)

เมื่อถึงวันที่ 3 ธันวาคม 2564 ซึ่งมีการเปิดเทศกาล Galleries' Nights Bangsaen ผู้วิจัยจึงเริ่มเขียนภาพเพื่ออุทิศให้กับศิลปินในที่ปรึกษาที่เสียชีวิตกะทันหันในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2564 และมี

นิสิตมาร่วมกิจกรรมครั้งนี้หลายคน โดยเฉพาะนิสิตที่อยู่ในเหตุการณ์วันที่เพื่อนเสียชีวิต ใช้เวลาเขียนภาพแรกประมาณ 1 ชั่วโมง หลังจากเขียนภาพเสร็จแล้วนิสิตได้ถ่ายรูปร่วมกันและเผยแพร่ทาง Instagram ต่อมาได้นำภาพไปใส่กรอบและส่งมอบให้กับครอบครัวของนิสิตผู้ล่วงลับ

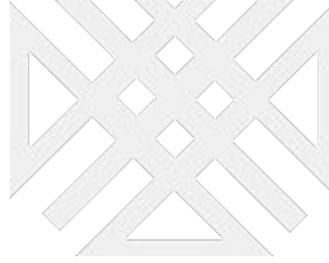
ภาพที่ 5 : ผู้วิจัยและที่ปรึกษา กับภาพตัวอย่างและภาพแรกที่เขียนในวันเปิดงาน
(ที่มา : ปภัทรรินทร์ คุณพูนทรัพย์, 2564)

ในวันที่ 3-4 ธันวาคม พ.ศ.2564 มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมอีก 6 คน นอกเหนือจากกลุ่มนิสิตในที่ปรึกษา และผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นผู้เลือกภาพที่จะเขียน นอกจากนี้ยังมีผู้ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับบุคคลในภาพแต่สนใจมาร่วมเขียนภาพด้วย ซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถนับจำนวนที่แน่นอนว่ามีผู้เข้าร่วมกิจกรรมในกลุ่มนี้กี่คนเพราะขณะนั้นกำลังจดจ่อกับการร่วมกันเขียนภาพ เมื่อภาพเสร็จแล้วได้นำไปแขวนในจุดที่เตรียมไว้เพื่อตากให้แห้ง และส่งมอบภาพให้กับผู้เข้าร่วมกิจกรรมในภายหลัง

ผู้วิจัยพบว่าผลงานในส่วนที่เขียนช่วงเย็นหรือกลางคืนนั้นมีความน่าหนักหลายระดับมากกว่ามีรายละเอียดมากกว่าและดูชัดเจนกว่าภาพที่เขียนในช่วงกลางวัน น่าจะเป็นเพราะเทคนิคที่ใช้โปรเจคเตอร์ฉายภาพนั้นจำเป็นต้องทำในสถานที่ที่ไม่สว่างมากเกินไป มิฉะนั้นจะแทบไม่เห็นรายละเอียดในภาพ การสร้างสรรค์ในช่วงเย็นหรือพลบค่ำจึงได้ผลดีกว่า

ภาพที่ 6 : ผลงานที่เกิดขึ้นในกิจกรรมวันที่ 3 ธันวาคม 2564 เฉพาะช่วงเย็นและช่วงกลางคืน
(ที่มา : ปภัทรรินทร์ คุณพูนทรัพย์, 2564)

ระหว่างช่วงที่ยังไม่มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยเฉพาะในวันที่ 4 ธันวาคม 2564 ผู้วิจัยจึงทำการสร้างงานในที่สาธารณะตามลำพัง โดยเลือกภาพต้นแบบจากภาพถ่ายของญาติ เพื่อน และสัตว์เลี้ยงของผู้วิจัย ต่อเมื่อมีผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรม ผู้วิจัยจึงหยุดเขียนภาพที่ตนเองเลือก และหันไปเขียนภาพที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นผู้เลือกแทน

โดยรวมแล้ว มีภาพที่เกิดขึ้นระหว่างกิจกรรมทั้งหมด 14 ภาพ ประกอบด้วยภาพที่ผู้วิจัยสร้างสรรค์ตามลำพังในที่พัก 3 ภาพ สร้างสรรค์ตามลำพังในที่สาธารณะ 5 ภาพ (ในจำนวนนี้มี 1 ภาพที่ผู้เข้าร่วมโครงการส่งภาพมาให้เขียนโดยไม่ได้มาด้วยตนเอง) และสร้างสรรค์ร่วมกับผู้อื่นในที่สาธารณะ 5 ภาพ (ผู้เข้าร่วมโครงการเป็นผู้เลือกภาพที่ใช้เป็นต้นแบบ)

ภาพที่ 7 : ผลงานสร้างสรรค์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นตลอดกิจกรรม
(ที่มา : ปภัทรรักษ์ คุณพูนทรัพย์, 2564)

ทัศนธาตุที่เกิดขึ้นมีลักษณะเหมือนภาพร่างลายเส้นบนกระดาษ แต่มีขนาดใหญ่ เห็นได้จากระยะไกล และเมื่อทำการวิเคราะห์องค์ประกอบภาพพบว่า มี 8 ภาพ (58%) เป็นภาพเดี่ยวของผู้ล่วงลับ มี 4 ภาพ (28%) ที่เป็นภาพคู่กันระหว่างบุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่และผู้ล่วงลับ อีก 2 ภาพ (14%) เป็นภาพรวมกลุ่มของบุคคลที่เสียชีวิตไปแล้วทั้งหมด นอกจากนี้พบว่าภาพส่วนใหญ่มีลักษณะที่ใกล้เคียงกันคือบุคคลในภาพมองมาที่ผู้ชมและมีรอยยิ้มบาง ๆ ทั้งนี้น่าจะเพราะเป็นการเขียนภาพที่อ้างอิงมาจากภาพถ่าย ซึ่งทั้งผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมโครงการมีแนวโน้มจะเลือกภาพถ่ายจากช่วงเวลาที่มีความสุข หรือช่วงเวลาที่มีความสุข เช่น ขณะที่ครอบครัวไปเที่ยวด้วยกัน หรือได้อยู่ด้วยกัน หรือเป็นช่วงเวลาที่สำคัญ เช่น ช่วงเวลาที่ผู้ล่วงลับสวมมงกุฎสมรสให้แก่เจ้าของภาพซึ่งเป็นหลานสาว หรือขณะที่ผู้ล่วงลับแสดงความยินดีกับบุตรสาวที่สำเร็จการศึกษา หรือขณะที่ผู้ล่วงลับทุกท่านกำลังเฉลิมฉลองอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข

จากการสังเกตในขณะที่เขียนภาพร่วมกันนั้น พบว่าในช่วงแรกผู้เข้าร่วมโครงการจะจดจ่อกับการเขียนภาพ และหลังจากเริ่มเขียนไปได้ระยะหนึ่ง ผู้เข้าร่วมโครงการก็จะเริ่มเล่าถึงผู้ล่วงลับในลักษณะเดียวกัน คือเล่าถึงความทรงจำที่ดีด้วยความคิดถึง โดยเฉพาะสิ่งที่ตนรักและชื่นชมในตัวผู้ล่วงลับ เช่น บุคคลในภาพเป็นคนใจดี เป็นคนอบอุ่นอ่อนโยน เป็นคนที่รักลูกมากและบอกรักลูกเสมอ เป็นคนที่ดูแลลูกด้วยตนเอง เป็นคนทำงานยุ่งแต่ก็ให้ความสำคัญกับครอบครัวเสมอ เป็นคนเก่ง เป็นฮีโร่ในฐานะกัปตันเรือที่เคยได้ช่วยชาวเรือิงญาซึ่งลอยเรืออยู่กลางทะเลโดยไม่รู้ชะตากรรม เป็นต้น

แต่โดยรวมผู้เข้าร่วมโครงการแทบจะไม่กล่าวถึงสาเหตุการเสียชีวิตหรือความเจ็บปวดของตนเองแต่อย่างใด ทั้งนี้หากนับช่วงเวลาหลังจากวันเสียชีวิตจนถึงวันเขียนภาพ พบว่ามีตั้งแต่ในระยะน้อยกว่า 1 ปี จนถึงมากกว่า 10 ปี และจากการสังเกตสีหน้าท่าทางของผู้เข้าร่วมโครงการ พบว่าระยะเวลาที่จากกันไปแล้วไม่ได้สัมพันธ์กับแนวโน้มที่ผู้เข้าร่วมโครงการจะร้องให้ออกมาขณะเล่าถึงบุคคลในภาพ ซึ่งหากน้ำตาที่หลั่งออกมานั้นมาจากความรู้สึกคิดถึงและโหยหาแล้ว ก็อาจจะกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ระยะเวลาที่ตายจากกันไปแล้วไม่ได้ผลให้ความคิดถึงลดลงแต่อย่างใด และผู้ที่เพิ่งจะผ่านเหตุการณ์เจ็บปวดมาในระยะเวลายังไม่นานก็อาจจะไม่ได้แสดงความรู้สึกออกมาให้เห็นชัดเจน

อย่างไรก็ตาม มีผู้เข้าร่วมโครงการท่านหนึ่งไม่แจ้งความประสงค์จะมาร่วมกิจกรรมด้วยตนเอง แต่ได้เลือกภาพถ่ายส่งมาให้ผู้วิจัยใช้ทำกิจกรรม ซึ่งอาจเนื่องมาจากความไม่สะดวกเพราะกิจกรรมนี้จัดขึ้นนอกกรุงเทพมหานคร และอาจเกี่ยวข้องกับภาระที่ผู้ล่วงลับจากไปด้วยอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นเพียง 2 เดือนก่อนวันทำกิจกรรม ดังนั้นจึงอาจเร็วเกินไปที่จะเข้าร่วมโครงการ เนื่องจากผู้สูญเสียน่าจะยังต้องการเวลาจัดการกับความรู้สึกของตนตามลำพัง ก่อนที่จะพร้อมมาทำกิจกรรมในที่สาธารณะ

จากการบันทึกบทสนทนาความรู้สึกของตนเองในวันทำกิจกรรม ผู้วิจัยพบว่าการได้นำภาพถ่ายมาฉายแล้วลบลอกกลายนั้น เป็นเหมือนการขยายรายละเอียดให้ได้รอยยิ้มของบุคคลในภาพชัดเจนขึ้น เพราะโดยปกติแล้วภาพถ่ายเหล่านี้จะมีขนาดเล็ก ประมาณ 4"x6" หรือ 5"x7" หรืออาจเป็นภาพที่มักจะเห็นผ่านหน้าจอโทรศัพท์ แต่กระบวนการที่ผู้วิจัยออกแบบไว้ได้ทำให้ภาพถ่ายเหล่านี้ถูกขยายรายละเอียดจนมีขนาดใหญ่ขึ้น เมื่อผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมกิจกรรมค่อย ๆ พิจารณาลอกกลายไปตามภาพที่ฉายลงบนผ้าดิบ ก็เป็นเหมือนการค่อย ๆ เผยให้เห็นข้อความที่ผู้ล่วงลับฝากทิ้งไว้ให้ในภาพว่าที่ผ่านมานั้นเคยได้มีช่วงเวลาที่มีความสุขด้วยกันกับเจ้าของภาพแล้ว และการได้มีความสัมพันธ์กับเจ้าของภาพก็เคยช่วยเติมเต็มชีวิตด้วยความรักและความภาคภูมิใจ แม้ว่าจะไม่ทันได้บอกกล่าวและไม่ได้อยู่ด้วยกันแล้วในปัจจุบัน ความรู้สึกเช่นนี้เกิดขึ้นทั้งในภาพที่ผู้วิจัยสร้างสรรค์ขึ้นตามลำพังในที่พัก สร้างสรรค์ตามลำพังในที่สาธารณะ และสร้างสรรค์ร่วมกับผู้อื่นในที่สาธารณะ

ผู้วิจัยพบอีกประการว่าเมื่อเขียนภาพหมู่ที่บุคคลในภาพเสียชีวิตไปแล้วทั้งหมดและได้เห็นรายละเอียดของรอยยิ้มชัดเจนขึ้น ก็ทำให้เกิดความรู้สึกราวกับว่าบุคคลเหล่านั้นกำลังอยู่ด้วยกันที่ไหนสักแห่งอย่างมีความสุข และยังเป็น "กองเชียร์" ที่คอยเฝ้ามองดูการเจริญเติบโตของผู้วิจัยด้วยความปรารถนาดีอยู่เสมอคงเดิม จึงทำให้ผู้วิจัยเกิดกำลังใจที่จะพยายามตั้งใจใช้ชีวิตให้ดีขึ้นต่อไป แต่ความรู้สึกนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเมื่อผู้วิจัยสร้างสรรค์ภาพเดี่ยวของบุคคลที่รักและรำลึกถึง และไม่เกิดขึ้นเมื่อผู้วิจัยสร้างสรรค์ภาพคู่ของบุคคลที่เสียชีวิตแล้วกับคนที่ยังมีชีวิตอยู่

นอกจากนี้ควรต้องกล่าวเพิ่มเติมด้วยว่า การนำภาพที่เขียนเสร็จแล้วมาติดตั้งในที่สาธารณะ ก็เป็นกลไกที่ช่วยบำบัดจิตใจได้อีกเช่นกัน ดังที่ผู้วิจัยพบว่าตนเองปรารถนามานานแล้วที่จะบอกให้โลกรู้ว่าเคยได้เป็นแม่ของเด็กคนหนึ่งเป็นเวลา 11 สัปดาห์ ซึ่งในวันที่แสดงผลงานนั้นก็ยังมีผู้ที่ผ่านประสบการณ์แห่งบุตรเช่นเดียวกันกับผู้วิจัยมาพูดคุยถึงประสบการณ์ที่เคยเจอมาเช่นเดียวกันด้วย ซึ่งทั้งผู้วิจัยและผู้ชมเห็นตรงกันว่า คนทั่วไปอาจไม่คุ้นเคยกับภาพอัลตราซาวนด์และคงจะดูไม่ออก

ว่าภาพนั้นหมายถึงอะไร แต่ถ้าเป็นผู้ที่เคยเจอเหตุการณ์ลักษณะนี้มาก่อนก็จะเข้าใจความอาลัยได้ทันทีที่ได้เห็นภาพ เนื่องจากมีสตรีที่แต่งบุตรจำนวนหนึ่งเลือกจะไม่เปิดเผยต่อสังคมว่าตนเองแต่งบุตร แม้ว่าในความเป็นจริงแล้วการแต่งบุตรเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับสตรีจำนวนมาก และอาจกระทบกระเทือนจิตใจผู้สูญเสียไม่น้อยไปกว่าความพลัดพรากแบบอื่น ทั้งนี้เป็นไปได้ว่าการเลือกจะไม่เปิดเผยนั้นช่วยให้มีเวลารวบรวมความเข้มแข็งเพื่อจะพิจารณาความรู้สึกให้ชัดเจน เช่นในกรณีของผู้วิจัยต้องใช้เวลาราว 3 ปีก่อนที่จะเขียนรูปและนำภาพมาจัดแสดง เมื่อได้พูดคุยกับผู้ที่มีประสบการณ์คล้ายกันจึงเข้าใจว่า ความเจ็บปวดเกิดจากการที่ไม่เคยเห็นแม้แต่หน้าของลูก และไม่สามารถช่วยชีวิตลูกได้เลย แม้ว่าลูกจะยังอยู่ในครรภ์ซึ่งควรจะเป็นที่ปลอดภัยที่สุด ส่วนในวันที่ตัวอ่อนถูกนำออกจากครรภ์ก็ไม่มีโอกาสจะสัมผัสหรือบอกาลูก เพราะตัวอ่อนยังมีขนาดเล็กเพียงหัวเข็มหมุดเท่านั้น

ท้ายที่สุดแล้ว การได้แสดงภาพและบันทึกกระบวนการที่เกิดขึ้นออกมาเป็นเอกสารนั้นยังช่วยให้ผู้วิจัยมีโอกาสได้แสดงตนในฐานะลูกคนหนึ่งของบิดาอีกด้วย ทั้งยังเป็นโอกาสให้ได้แสดงออกถึงความรักและรำลึกถึงต่อผู้เสียชีวิตทุกคนที่ตนไม่มีโอกาสได้อำลา ทำให้ผู้วิจัยรู้สึกเป็นอิสระจากความอาลัยที่เคยติดค้างอยู่มากขึ้น สังเกตได้จากการที่ผู้วิจัยมีกำลังมากพอจะเก็บรวบรวมข้าวของเครื่องใช้ส่วนตัวของบิดาในส่วนที่ตนเองไม่ได้ใช้ต่อแล้ว นำไปบรรจุลงกล่องเก็บของเพื่อเตรียมขนย้ายไปที่อื่นได้สำเร็จ จากเดิมที่เคยจัดเรียงเสื้อผ้าและเครื่องใช้ของบิดาเอาไว้ในห้องเสมือนว่าบิดายังอยู่ด้วยกัน กล่าวได้ว่าเมื่อจบกระบวนการสร้างสรรค์แล้ว ผู้วิจัยได้รับตัวตนกลับมา และไม่จำเป็นต้องยึดติดกับความอาลัยอีกต่อไป

สรุปและอภิปรายผล

ลักษณะเฉพาะของกระบวนการสร้างสรรค์ในงานนี้ประกอบด้วยการจัดเตรียมสถานที่และอุปกรณ์ให้ผู้สูญเสียได้เลือกรูปของผู้ล่วงลับมาขยายให้เห็นรายละเอียด ได้จดจากรภาพนั้นลงบนผ้าด้วยมือของตนเอง และได้รับการมองเห็นขั้นตอนทั้งหมดจากบุคคลอื่นที่เป็นเหมือนประจักษ์พยานในพิธีกรรม

กระบวนการสร้างสรรค์ที่เลือกใช้ในการศึกษาคั้งนี้เผยให้เห็นกลไกทางจิตใจเมื่อเผชิญกับความอาลัย โดยเป็นการขยายรายละเอียดช่วงเวลาที่ผู้ล่วงลับเคยมีความสุขในชีวิต ให้ผู้สูญเสียได้เห็นชัดขึ้นในขณะที่ล่องลอย ช่วงเวลาที่ผู้สร้างสรรค์งานได้ค่อย ๆ เคลื่อนไหวมือลากเส้นไปตามเส้นที่ปรากฏในภาพอาจมีส่วนช่วยกระตุ้นความทรงจำเชิงบวกเกี่ยวกับผู้ล่วงลับ ซึ่งน่าจะมีส่วนช่วยให้ยอมรับการจากลาได้ง่ายขึ้น เพราะแม้ว่าผู้สูญเสียอาจไม่เคยได้บอกลาผู้ล่วงลับ แต่อย่างน้อยก็จะแน่ใจได้ว่าเคยมีช่วงเวลาที่ดีด้วยกันมาแล้ว และความรู้สึกดีต่อกันที่เคยมีก็ไม่ได้สูญหายไปไหน ยังคงมีอยู่ดังเดิมในความทรงจำถึงบุคคลที่รัก ซึ่งในประเด็นนี้คล้ายคลึงกับที่ถูกนำเสนอโดยหนังสือภาพสำหรับเด็กเล่มหนึ่ง ชื่อ “พบกันวันคิดถึง” (See You Anytime I Want) โดย คิคุตะ มารีโกะ แปลโดย พรอนงค์ – มารินา (2545) ซึ่งสอนให้เด็กเข้าใจความอาลัยผ่านตัวละครสุนัขที่สูญเสียเด็กหญิง

ผู้เป็นเพื่อนรักที่สุดไป เมื่อเข้าใจแม้จะไม่ได้อยู่ด้วยกันแต่ทุกครั้งที่สูงขึ้นหลังตกลงระลึกถึงความทรงจำที่เคยมี ก็เท่ากับจะได้เจอเด็กหญิงเสมอ ซึ่งก็ทำให้สุนัขสามารถยิ้มได้ในที่สุด และจากการสังเกตในระหว่างทำกิจกรรม ผู้วิจัยพบว่าตนเองและผู้เข้าร่วมโครงการหลายคนต่างก็แสดงอาการ “ยิ้มทั้งน้ำตา” ในขณะที่เขียนภาพและพูดคุยถึงเรื่องของผู้ล่องลับ แม้ว่าในจุดนี้อาจมีความแตกต่างกันกับหนังสือ “พบกันวันคิดถึง” อยู่บ้าง ตรงที่ว่าไม่ต้องหลังตาก็สามารถรำลึกถึงบุคคลที่รักได้

นอกเหนือจากขั้นตอนการสร้างสรรค้งานแล้ว การได้เขียนภาพร่วมกันและได้ติดตั้งผลงานที่เกิดขึ้นในที่สาธารณะก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดผลในเชิงบำบัด เพราะการจัดแสดงผลงานเบื้องหน้าผู้ชมได้ทำหน้าที่คล้ายพิธีกรรมที่ป่าวประกาศกับชุมชนการเมืองตามแนวคิดของ Judith Butler (2014) เพื่อยืนยันถึงความสัมพันธ์ที่เคยมีอยู่จริงระหว่างผู้สูญเสียและผู้ล่องลับ ซึ่งเมื่อมีผู้ชมมาเห็นภาพเขียนที่เกิดขึ้น ก็เหมือนกับสังคมได้มาช่วยยืนยันว่าสายสัมพันธ์ระหว่างผู้ล่องลับและผู้สูญเสียเคยมีอยู่และยังคงดำเนินต่อไป แม้ว่าผู้ล่องลับจะเสียชีวิตไปแล้ว แต่ผู้สูญเสียก็ยังคงมีสถานะที่สัมพันธ์กับผู้ล่องลับอยู่ตามเดิม ความตายไม่สามารถทำลายสถานภาพนั้นได้ เช่น แม้อบิดาจะเสียชีวิตไปแล้วก็ไม่ได้ทำให้บุตรสูญเสียสถานภาพบุตรที่บิดาเคยให้ความรักใคร่เอ็นดู พิธีกรรมนี้จึงเป็นเสมือนกับการที่สังคมมาช่วย “คืนตัวตน” ที่ผู้สูญเสียอาจจะรู้สึกว่ายากไปชั่วคราวหลังจากไม่มีโอกาสได้พูดคุยกับผู้ล่องลับที่เสียชีวิตไปแล้ว ดังอาจจะพบได้บ่อยๆ ว่าเมื่อมีใครสักคนเสียชีวิตจากไป ในช่วงแรก ๆ เราจะรู้สึกเจ็บปวดและใจหาย เหมือนมีรูโหว่หรือช่องว่างที่เดิมไม่เต็มตรงบริเวณหัวใจ จนกว่าจะได้ผ่านเหตุการณ์อะไรบางอย่างที่ทำให้ระลึกได้ว่าเรายังเป็นบุคคลเดิม ก็จะช่วยให้ชีวิตยังดำเนินต่อไปได้แม้ผู้ล่องลับจะไม่อยู่แล้ว

จากการทวนสอบกับผู้วิจัยร่วมและที่ปรึกษา พบว่ากิจกรรมที่เกิดขึ้นได้ให้ภาพที่ใกล้เคียงกับข้อเสนอโครงการ โดยเน้นศิลปะซึ่งทำหน้าที่เยียวยามากกว่าจะสร้างสรรค์สุนทรียภาพที่ดูดีหรือสูงส่ง แต่ก็มี ความแตกต่างเล็กน้อยจากในข้อเสนอโครงการซึ่งระบุไว้ว่าจะให้ชาตั่งเพื่อจัดแสดงภาพทำให้เกิดพื้นที่ซึ่งผู้ชมสามารถเดินลัดเลาะไปกับภาพเขียนของผู้ล่องลับ อันจะช่วยสร้างพื้นที่กลางสำหรับไว้อาลัยร่วมกันและทำให้เข้าใจว่า การสูญเสียไม่ได้เกิดขึ้นกับใครคนหนึ่งเพียงคนเดียว เมื่อผู้วิจัยเปลี่ยนมาใช้การติดตั้งภาพโดยแขวนกับระเบียงให้ทอดยาวลงมาก็อาจทำให้ผลลัพธ์ด้านประสบการณ์ของผู้ชมในส่วนนี้ลดลงบ้างเล็กน้อย อย่างไรก็ตามที่ปรึกษาได้สัมภาษณ์เจ้าของร้านและพบว่ายอดขายของร้านไม่ได้รับผลกระทบจากการจัดกิจกรรมนี้หรือการจัดแสดงงานศิลปะชิ้นอื่นในช่วงเวลาเดียวกัน เนื่องจากโดยปกติก็จะมีคนมาที่ร้านเป็นจำนวนมากอยู่แล้ว และเป็นคนที่ตั้งใจมาพักผ่อนมากกว่าจะตั้งใจมาดูงานศิลปะ แต่เจ้าของร้านก็พึงพอใจที่ได้ทำให้ร้านกาแฟมีกิจกรรมในด้านที่เกี่ยวข้องกับศิลปะเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกหลังจากเปิดร้านมา ซึ่งอาจมีส่วนช่วยให้เกิดกิจกรรมทางศิลปะเพิ่มที่ร้านได้ในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพที่เกิดขึ้นในระยะเวลาสั้น ๆ จึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความเข้าใจเพิ่มขึ้นถึงปรากฏการณ์ที่ประสบการณ์ทางศิลปะจะเผยให้เห็นกลไกของจิตใจ และอาจมีการศึกษาด้วยระเบียบวิธีอื่นเพื่อให้สามารถนำข้อค้นพบจากกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็กไปอ้างอิงกับประชากรที่มีขนาดใหญ่ขึ้น

ผู้วิจัยเห็นว่า การสร้างสรรค์ในลักษณะนี้สามารถพัฒนาต่อได้อีก เนื่องจากกิจกรรมครั้งนี้ยังมีผู้เข้าร่วมค่อนข้างน้อย ดังนั้นในโอกาสต่อไปอาจเลือกสถานที่ที่พบเห็นได้ง่ายขึ้น เข้าถึงได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ควรเลือกสถานที่ที่ลมไม่แรง มีสภาพแสงสว่างน้อยลง เช่น ที่ชั้นล่างของเรือนซึ่งสามารถเปิดหน้าต่างได้ หรืออาจใช้โปรเจคเตอร์ที่ความสว่างมากขึ้นเพื่อให้จัดกิจกรรมตอนกลางวันได้ ท้ายที่สุดคือ หากมีงบประมาณเพิ่มเติมในการทำกิจกรรม ก็ควรทำป้ายให้ข้อมูลกับผู้สนใจเพิ่มขึ้น จัดหาขาตั้งสำหรับแขวน และจัดหาผู้ช่วยนำภาพไปแขวนได้ ซึ่งน่าจะช่วยขยายผลทางสุนทรียภาพของกิจกรรมศิลปะได้มากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

คิคุตะ มารีโกะ แปลโดย พรอนงค์ – มาริษา (2545). พบกันวันคิดถึง (See You Anytime I Want).

กรุงเทพมหานคร: บริษัท คัมปาย อิมเมจจิ่ง จำกัด.

ชัยรัตน์ พลमुख (2563). ภาพถ่ายคืออีกนามหนึ่งของมารดา : โรลิ่งด์ บาร์ตส์ / อารยา ราษฎร์จำเริญสุข.

The Momentum. Retrieved 31 May 2022, from [Journal Of The Association Of Researchers, 19\(2\), 5-11.](https://today.line.me/th/v2/article/OgZEGyปรีชา เกาทอง (2014). แนวทางการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ด้านการสร้างสรรค์ศิลปะวิชาการ.</p>
</div>
<div data-bbox=)

วิโชค มุกดามณี (2558). Retrieved 31 May 2022, from [https://www.trf.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=5989:2015-02-03-02-38-04&catid=22&Itemid=217](https://www.trf.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=5989:2015-02-03-02-38-04&catid=22&Itemid=217&option=com_content&view=article&id=5989:2015-02-03-02-38-04&catid=22&Itemid=217)

สุชาติ เกาทอง. (2556). สหวิทยาคาร: การวิเคราะห์หาความเชื่อมโยงแบบบูรณาการทางศิลปะ.

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

อารยา ราษฎร์จำเริญสุข (2561). ศิลปินกำลังพยายามกลับไปเป็นนักเขียน [นิทรรศการศิลปะจัดวาง]

กรุงเทพมหานคร: 100 ต้นสน แกลลอรี่.

Adams, L. (2011). A history of Western art. New York: McGraw-Hill.

APA Dictionary of Psychology. (2022). Retrieved 31 May 2022, from <https://dictionary.apa.org/grief>

Baler, P. (2013). The next thing. Lanham, MD: Fairleigh Dickinson University Press.

- Bell, B. (2016). Taken from life: The unsettling art of death photography. Retrieved 31 May 2022, from <https://www.bbc.com/news/uk-england-36389581>
- Butler, J. (2014). Speaking of Rage and Grief. Retrieved 31 May 2022, from <https://www.youtube.com/watch?v=ZxyabzopQi8>
- Danto, Arthur, C. (2013). What Art Is. Yale University Press; 1st edition, USA
- Firstenberg, S. B. (2020). In America: How Could This Happen...[Installation].
- Firstenberg, S. B. (2021). In America: Remember...[Installation].
- Géricault, T. (1818-1819). The Raft of Medusa [Oil on Canvas]. Paris: Louvre.
- Harris, J. (2003). La Vie. Archives Of General Psychiatry, 60(10), 968. doi: 10.1001/archpsyc.60.10.968
- Hutchinson, R. (2016). A grieving process illustrated?. Medical Humanities, 44(1), 2-4. doi: 10.1136/medhum-2016-010874
- Jacques-Louis David. (1793). The Death of Marat [Oil on Canvas]. Brussels: Royal Museums of Fine Arts of Belgium.
- Kahlo, F. (1932). Untitled [Lithograph]. San Francisco: Fine Arts Museum of San Francisco.
- Kübler-Ross, E. (1972). On Death and Dying. Journal for the Scientific Study of Religion, 11, 309.
- Monet, C. (1879). Camille Monet on Her Deathbed [Oil on Canvas]. Paris: Musee d'Orsay.
- Picasso, P. (1901). Death of Casagemas [Oil on Canvas]. Paris: Musée Picasso.
- Rogers, L. (2015). "Abortion," "Miscarriage," or "Untitled"? A Frida Kahlo Lithograph's Complicated History. Retrieved 31 May 2022, from <https://hyperallergic.com/202802/abortion-miscarriage-or-untitled-a-frida-kahlo-lithographs-complicated-history/>
- Roseveare, H. (2021). Our Top 10 Death and Bereavement Inspired Art - Neo Cremations. Retrieved 31 May 2022, from <https://neocremations.co.uk/our-top-10-death-and-bereavement-inspired-art/>
- Tate. (2022). Retrieved 31 May 2022, from <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/p/process-art>
- Wixom, D. (2012). Cultural Expressions of Grief Through Art (Undergraduate Thesis). Washington State University.